

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
СЛУЧАЈ
КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ *у савременом свету*

ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ

СЛУЧАЈ

КОСОВО И МЕТОХИЈА

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ – ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

(Тематски зборник научних радова од међународног значаја)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

За издавача

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Заменик главни и одговорни уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Ивана Раловић, научни сарадник
Др Соња Шљивић, научни сарадник

Научни савети публикације

Др Марија Јефтимјевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор,
Академија за националну безбедност, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд
Проф. др Јурченко Сергеј Васиљевич, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Татјана Александровна Сењушкина, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација

Лектура и коректура

Муниба Дрековић, др Тамара Љујић, Зорана Тупић,
Урош Ђурковић, Јована Јовановић и Маша Петровић

Превод на енглески језик

Ана Микша

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Дизајн корице

Сенка Влаховић

Штампа

Graficolor DOO, Краљево

Фотографија на корици

Јован Стојан, Црква Светог Илије у Подујеву, Косово и Метохија, Србија

Тираж 150

ISBN 978-86-82736-15-8

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА**

Лепосавић, 2025.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	15–18
------------------	-------

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Драган М. Симеуновић, <i>Косовски миг као гео и чувар српској духовној идентитету</i>	21
Гидеон М. Грајф, Никола А. Марковић, <i>Анџе Павелић као археолошки истраживач: личности, хетерономија и механизми идеолошкој насиља</i>	35
Алексиос П. Панагопулос, <i>Дефиниција казне у закону и криза правне идентитету: “Nullum crimen, nulla poena sine lege”</i>	49
Јасмина М. Ахметагић, <i>Појам личности и феномен религиозности на примеру „Оца Сергија“ А. Н. Толстоја</i>	67

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Наташа М. Сарафова, <i>Ауторов естетски одјек и сенка насиља: лик Оскара Вајлда у одразу историјског романа Слика Доријана Греја</i>	83
Али Калил, <i>Беневољентна снага: како образовање доприноси националном исцељењу у време кризе</i>	99
Ана М. Мумовић, <i>Православна духовност и/или етика и естетика истраживача о Светојољу (Прилози истраживачу поезије и естетики Александра Деспиновића)</i>	113
Ивана М. Раловић, <i>Хандке као оледало историјских (не)прилика</i>	131
Соња Р. Шљивић, <i>Уста пуна земље: о границама солидарности и друштва</i>	149
Тамара М. Љујић, <i>Личности као бојно поље: интернализација логора у драмама Ђорђа Лебовића</i>	171
Зорана З. Ђупић, <i>„Космет – чувари и сецесионисти“ – границе језичкој и историјској припадности друштва у делу Двадесет српских подела Душана Ковачевића</i>	187

- Урош З. Бурковић, Промени ти наслов, Аларм и Свакодневно
убијање живота: *ѝрилоѝ проучавању савремене срѝске
ѝоезије на Косову и Меѝохији* 203
- Јована С. Јовановић, Дијалекѝолошка исѝраживања
као оѝледало иденѝиѝеѝа – Синѝаксичка проучавања
доњосиѝничких ѝовора 219
- Маша Љ. Петровић, Насилничке личности као ѝавни јунаци
*ѝрозних осѝварења у Антологији српске прозе
Косова и Метохије 1945–2000* 239

ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА

- Срђан М. Перишић, Биоѝолиѝичко друшѝво конѝроле
и ѝосѝиндивидуа 257
- Предраг Д. Павлићевић, Геоѝолиѝика и лидерсѝво 273
- Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев,
*Лични ауѝориѝеѝ лидера као извор силе у ѝолиѝици
и међународним односима* 289
- Божидар Л. Форца, Субјекѝивне слабосѝи лидера као
објекѝиван ѝроблем следбеника и уѝрављања оѝанизацијом 305
- Али Салехи Кахризсанги, Данијел М. Пановић, Личносѝ верскоѝ
и ѝолиѝичкоѝ вође у исламској револуцији 1979. ѝодине 323
- Драгана М. Ђорић, Растислав М. Стојсављевић,
*Срѝски иденѝиѝеѝ на Косову и Меѝохији
– између ѝеоѝрафских и ѝравних закониѝосѝи* 339
- Марина Д. Мијатовић, Иденѝиѝеѝ и насиље: личности жене
на Косову и Меѝохији у савременом друшѝву 355
- Александра Љ. Митровић, Очување колекѝивноѝ сећања
*и однос друшѝва ѝрема башѝини – кулѝура, исѝорија
и иденѝиѝеѝ срѝскоѝ народа на Косову и Меѝохији* 373
- Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић,
Ратко Љ. Љубојевић, Косово и Меѝохија између иденѝиѝеѝа
*и ѝеоѝолиѝике: од НАТО аѝресије до савремених медијских
и ѝолиѝичких нараѝива* 387
- Кристина Д. Дуканац, Подсѝицање исламисѝичкоѝ
*ексѝремизма код ѝојединачноѝ и колекѝивноѝ иденѝиѝеѝа
у Рейублици Србији у 21. веку, ѝосебан осврѝ на ѝросѝор
Косова и Меѝохије* 409

Драган В. Живаљевић, Виолета Д. Вукчевић, <i>Очување личној идентитетској у мултикултуралној средини Косова и Метохије</i>	429
Стефан Н. Анђелковић, <i>Национализам као политичка стратегија: формирање идентитетској Срба и Албанаца на Косову и Метохији</i>	447
Мирослава М. Глигорић, <i>Одржање националној идентитетској код српској становништва иселаваној са Косова и Метохије</i>	471
Марко М. Миловић, <i>Експирање кривичној законика на Косову и Метохији – преседање на преторима пројектората</i>	487
Мирослав Д. Стевановић, <i>Континентално радовање у функцији подривања одбрамбеној кавитетској Србије на Косову и Метохији</i>	503
Слободан Љ. Петровић, Момчило Д. Јокић, <i>Појединац у времену медијске манипулације: политички и правни изазови савременој светској</i>	519
Александра М. Мирковић Јанковић, Петар М. Матић <i>Личност бренда и бренд личности у процесу брендирани државе и националној идентитетској</i>	535
Јелена В. Радовић Стојановић, Невена Љ. Гаврић, Александра Ј. Шумић, <i>Улога православној у очувању српској националној идентитетској на Косову и Метохији</i>	557
Данијел Батиста, <i>Идентитетској и личности у политичком политичком дискурсу: између америчке хегемоније и говора мржње</i>	575

ИСТОРИЈА

Војћех С. Шчепањски, Ђорђе С. Камберелић (1853–1937) <i>– нека размислања о улози сведочанства појединца о судбини Срба у старој Србији осамдесетих година XIX века</i> ...	591
Милош Д. Тимотијевић, <i>Извештаји Политике о злочинима над Србима у Косовском вилајету током 1912. године до почетка Првој балканској рата</i>	613
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићијевић, <i>Матријолошки етнос српској народа на основу примера из XX столећа из визуре евангелија Атанасија Јевитића</i>	631

Росица Жечкова Ангелова, <i>Личности и борба Власаки Манова (1891–?) за национални идентитети</i>	653
Драгољуб Г. Мандић, <i>Интелектуалац у борби за грађанска и национална права. Студија случаја личности академика Димирија Бојдановића</i>	669
Слободан Ђ. Продић, Вања С. Продић, <i>Карактеристике личности диктатора кроз осврт на дело Артура Кронфелда</i>	691

ФИЛОЗОФИЈА, КУЛТУРА, СОЦИОЛОГИЈА

Љубиша Р. Митровић, Дуња З. Величковић, <i>О моћи и немоћи савремене науке у односењу мултикомплексној човековој идентитету</i>	711
Марио Н. Калик, <i>Шелерова концепција личности као критика модерне Западне цивилизације</i>	731
Боривоје В. Балтезаровић, <i>Личности и технологија у контексту трансхуманизма: мултидисциплинарни приступ савременим изазовима и перспективама индивидуалној идентитету</i>	753
Соња Т. Кузманчев-Станојевић, <i>Идентитети у неолибералном контексту: индивидуално такмичење насупрот колективној солидарности</i>	769
Оља М. Арсенијевић, Ненад Н. Перић, <i>Личности вође у српском пословном свету на Косову и Метохији од доба Немањића до савремених ИТ предузетника</i>	785
Ана З. Јевтовић, Никола Н. Дојчиновић, <i>Насиље и политичка моћ у добу синтетичких идентитета – „косовизација“ српске културне баштине</i>	803

CONTENT

INTRODUCTORY SPEECH	15–18
---------------------------	-------

PLENARY SESSION

Dragan M. Simeunović, <i>The Kosovo Myth as a Part and Guardian of Serbian Spiritual Identity</i>	21
Gideon M. Greif, Nikola A. Marković, <i>Ante Pavelić as a Tyrannical Archetype: Personality, Heteronomy, and the Mechanisms of Ideological Violence</i>	35
Alexios P. Panagopoulos, <i>The Definition of Penalty in Law and the Crisis of Legal Identity: “Nullum Crimen, Nulla Poena Sine lege”</i>	49
Jasmina M. Ahmetagić, <i>The Concept of Personality and the Phenomenon of Religiosity in the Example of “Father Sergius” by L. N. Tolstoy</i>	67

LANGUAGE AND LITERATURE

Natasha M. Sarafova, <i>The Author’s Aesthetic Echo and the Shadow of Violence: Oscar Wilde’s Persona Mirrored in the Protagonist of The Picture of Dorian Gray</i>	83
Ali Khalil, <i>A Benevolent Force: How Education Brings National Healing During Crises</i>	99
Ana M. Mumović, <i>Orthodox Spirituality and/or the Ethics and Aesthetics of the Svetopolje Triptych (A Contribution to the Interpretation of the Poetry and Poetics of Aleksandar Despotović)</i>	113
Ivana M. Ralović, <i>Handke as a Mirror of Historical (Mis)conditions</i>	131
Sonja R. Šljivić, <i>Mouth Full of Earth: On the Limitations of Self and Otherness</i>	149
Tamara M. Ljujić, <i>Personality as a Battlefield: Internalization of the Camp in the Plays of Đorđe Lebović</i>	171

Zorana Z. Ćupić, <i>“Kosmet – Guardians and Secessionists” – The Limits of Linguistic and Identity-Based Approaches to the Other in Dušan Kovačević’s Twenty Serbian Divisions</i>	187
Uroš Z. Đurković, <i>Change the Title, Alarm, The Daily Killing of Life: Contribution to the Study of Contemporary Serbian Poetry in Kosovo and Metohija</i>	203
Jovana S. Jovanović, <i>Dialectological Research as Reflection of Identity – Syntactical Studies of Lower Sitnica Languages</i>	219
Maša Lj. Petrović, <i>Violent Personalities as Central Characters in Prose Works from the Anthology of Serbian Prose of Kosovo and Metohija (1945–2000)</i>	239

LAW AND POLITICAL SCIENCE

Srđan M. Perišić, <i>Biopolitical Society of Control and Postindividual</i>	257
Predrag D. Pavličević, <i>Geopolitic and Leadership</i>	273
Ratomir D. Antonović, Svetoslav P. Mišev, <i>Personal Authority of Leaders as a Source of Power in Politics and International Relations</i>	289
Božidar L. Forca, <i>Subjective Weaknesses of Leaders as an Objective Problem of Followers and Organizational Management</i>	305
Ali Salehi Kahrizsangi, Danijel M. Panović, <i>The Personality of a Religious and Political Leader in the Islamic Revolution of 1979</i>	323
Dragana M. Ćorić, Rastislav M. Stojsavljević, <i>Serbian Identity Between Geographical and Legal Framework</i>	339
Marina D. Mijatović, <i>Identity and Violence: The Personality of Women in Kosovo and Metohija in Contemporary Society</i>	355
Aleksandra Lj. Mitrović, <i>Heritage and Preserving Collective Memory of Kosovo and Metohija</i>	373
Vojislav S. Todorović, Slobodan Lj. Petrović, Ratko Lj. Ljubojević, <i>Kosovo and Metohija Between Identity and Geopolitics: From NATO Aggression to Contemporary Media and Political Narratives</i>	387
Kristina D. Dukanac, <i>Islamist Extremism and Its Influence on Individual and Collective Identity in 21st-Century Serbia: A Case Study of Kosovo and Metohija</i>	409

Dragan V. Živaljević, Violeta D. Vukčević, <i>Preserving Personal Identity in the Multicultural Environment of Kosovo and Metohija</i>	429
Stefan N. Anđelković, <i>Nationalism as a Political Strategy: Forming the Identity of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija</i>	447
Miroslava M. Gligorić, <i>Maintenance of National Identity Among the Serbian Population Displaced from Kosovo and Metohija</i>	471
Marko M. Milović, <i>The Existence of the Criminal Code in Kosovo and Metohija – A Precedent in the Territory of the Protectorate</i>	487
Miroslav D. Stevanović, <i>Cognitive Warfare in Function of Undermining Defence Capacity of Serbia in Kosovo and Metohija</i>	503
Slobodan Lj. Petrović, Momčilo D. Jokić, <i>The Individual in the Time of Media Manipulation: Political and Legal Challenges of the Modern World</i>	519
Aleksandra M. Mirović Janković, Petar M. Matić, <i>Brand Personality and Personality Brand in the Process of State and National Identity Branding</i>	535
Jelena V. Radović Stojanović, Nevena Lj. Gavrić, Aleksandra J. Šumić, <i>The Role of the Census in Preserving Serbian National Identity in Kosovo and Metohija</i>	557
Daniele Battista, <i>Identity and Personality in Digital Political Discourse: Between Algorithmic Heteronomy and Hate Speech</i>	575

HISTORY

Wojciech S. Szczepański, <i>Djordje S. Kamperelić (1853–1937) – Some Thoughts on the Role of an Individual's Testimony About the Fate of the Serbs in Old Serbia in the 1880s</i>	591
Miloš D. Timotijević, <i>Reports Published by the Newspaper Politika on Crimes Committed Against Serbs in the Kosovo Vilayet in 1912, Prior to the Outbreak of the First Balkan War</i>	613
Dragana J. Janjić, Goran M. Janičijević, <i>The Martyrological Ethos of the Serbian People Based on Examples from the 20th Century from the Viewpoint of Bishop Atanasije Jevtić</i>	631
Rositsa Zhechkova Angelova, <i>The Personality and Struggle of Vlasaki Manov (1891–?) for National Identity</i>	653

Dragoljub G. Mandić, <i>Intellectual in the Fight For Civil and National Rights. Case Study of Personality of Academic Dimitrije Bogdanović</i>	669
Slobodan Đ. Prodić, Vanja S. Prodić, <i>Personality Traits of a Dictator Through a Glimpse on a Work of Arthur Kronfeld</i>	691

PHILOSOPHY, CULTURE, SOCIOLOGY

Ljubiša R. Mitrović, Dunja Z. Veličković, <i>On the Power and Weakness of Modern Science in Determining Multicomplex Human Identity</i> ...	711
Mario N. Kalik, <i>Scheler's Conception of Personality as a Critique of Modern Western Civilization</i>	731
Borivoje V. Baltezarević, <i>Personality and Technology in the Context of Transhumanism: A Multidisciplinary Approach to Contemporary Challenges and Perspectives of Individual Identity</i>	753
Sonja T. Kuzmančev-Stanojević, <i>Identity in a Neoliberal Context: Individual Competition Versus Collective Solidarity</i>	769
Olja M. Arsenijević, Nenad N. Perić, <i>The Personality of a Leader in the Serbian Business World in Kosovo and Metohija from the Nemanjić Dynasty to Modern IT Entrepreneurs</i>	785
Ana Z. Jevtović, Nikola N. Dojčinović, <i>Violence and Political Power in the Age of Synthetic Identities – the “Kosovization” of Serbian Cultural Heritage</i>	803

Оља М. АРСЕНИЈЕВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Ненад Н. ПЕРИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ЛИЧНОСТ ВОЂЕ У СРПСКОМ ПОСЛОВНОМ СВЕТУ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ОД ДОБА НЕМАЊИЋА ДО САВРЕМЕНИХ ИТ ПРЕДУЗЕТНИКА***

Айсѝраќѝ: Личност вође у српском пословном свету на Косову и Метохији кроз историју до данас одражава динамичне друштвене, политичке и економске промене у овом региону. Од средњовековних трговаца и еснафа у доба Немањића, преко привредника у османском и југословенском периоду, до савремених предузетника, вође су играле кључну улогу у очувању економске стабилности и идентитета српске заједнице. Традиционално, пословни лидери на КиМ били су не само економски покретачи, већ и друштвени стубови, често повезани с културним и политичким структурама. У савременом контексту, српске пословне вође се суочавају са изазовима нестабилног тржишта, политичких тензија и економских препрека, али истовремено доприносе одрживости заједнице кроз иновације, предузетништво и развој локалних привредних иницијатива. Истраживачки проблем у овом раду може се артикулисати следећим питањем: „Како су се кроз историју мењале особине, стратегије и утицај српских пословних лидера на Косову и Метохији у различитим друштвено-економским контекстима?“ Циљеви рада су следећи: 1. Испитати како су се пословни лидери прилагођавали политичким и економским променама. 2. Анализирати које су стратегије користили за очување и развој привреде. 3. Разумети улогу пословних лидера у очувању српске заједнице на Косову и Метохији. У раду су коришћене различите методе истраживања и доказивања: историјска метода – анализа доступних историјских извора о трговцима, индустријалцима и савременим предузетницима, компаративна анализа – поређење пословних лидера из различитих временских периода, студија случаја – анализа конкретних пословних лидера и њиховог утицаја

* Научни сарадник, ORCID 0000-0002-0465-0508, arsenijevicolja@gmail.com

** Виши научни сарадник, ORCID 0000-0002-8332-0805, nesaperic777@gmail.com

*** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

и анализа докумената – коришћење извора као што су архивска грађа, новински чланци, интервјуи и економски извештаји.

Кључне речи: пословно лидерство, српски привредници, Косово и Метохија, историјски развој, предузетништво, економска стабилност, друштвена одговорност.

1. УВОД

Косово и Метохија представљају простор са богатом историјом у коме су се током векова смењивали различити друштвено-економски системи и политичке власти (Perić–Jevtović 2024). У таквом променљивом окружењу, српски пословни лидери на Косову и Метохији морали су да развију специфичне особине и стратегије како би опстали и доприносили заједници. Истраживачко питање овог рада је: „Како су се кроз историју мењале особине, стратегије и утицај српских пословних лидера на Косову и Метохији у различитим друштвено-економским контекстима?“ Рад ће настојати да пружи одговор на ово питање анализирајући водеће личности српске привреде кроз пет историјских периода – од средњег века (доба Немањића) до савременог доба дигиталних предузетника.

Предмет истраживања јесте анализа карактеристика српских пословних лидера на Косову и Метохији кроз историју, са посебним фокусом на њихов допринос економском и друштвеном развоју локалне заједнице. Ова тема је значајна, јер пословни подухвати нису били изоловани од ширег друштвеног контекста: српски трговци, еснафске старешине, индустријалци и модерни предузетници често су истовремено играли улоге економских покретача и чувара заједнице.

У складу с тим, кључна претпоставка (хипотеза) рада је да су српски пословни лидери на Косову и Метохији кроз историју имали кључну улогу не само у економији, већ и у друштвеном и политичком животу своје заједнице, а њихова способност прилагођавања променама била је пресудна за економски опстанак српског народа у том региону. У даљем тексту, рад је структуриран у неколико целина. Након уводног дела и методологије, излажу се теоријске основе концепта вођства у пословном контексту. Средишњи – практични део рада – хронолошки разматра конкретне лидере и њихове стратегије по периодима (средњи век, османски период, XIX/ и почетак XX века, социјалистички период и на крају период после 1999. године). Затим следи упоредна анализа особина и утицаја вођа кроз све периоде, да би се у закључку сумирали налази и тестирали постављена хипотеза.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

У истраживању су примењене комбиноване квалитативне методе како би се обухватило више аспеката историјске и друштвене улоге пословних вођа. Коришћена је историјска анализа релевантних извора (хроника, докумената,

секундарне литературе) која омогућава праћење промена кроз време. Такође је примењена компаративна анализа – упоређиване су особине и стратегије лидера из различитих периода како би се уочиле сличности и разлике. За кључне периоде и личности коришћене су студије случаја, где су детаљно размотрени поједини истакнути лидери (нпр. еснафски старшина у средњем веку, трговац филантроп у XIX веку, директор индустријског комбината у социјализму, ИТ предузетник данас). Коначно, спроведена је анализа докумената – укључујући повеље, законе, писма, биографске записе и савремене извештаје, а ради поткрепљивања чињеница конкретним доказима. Разноврсност извора (на српском, енглеском и другим језицима) и мултидисциплинарни приступ омогућили су поузданије закључке о улози српских пословних вођа на Косову и Метохији током протеклих векова.

3. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ

Концепт вођства (лидерства) у пословном свету обухвата способност појединца да својим визијама, вештинама и утицајем усмерава групу људи ка остваривању заједничких циљева. Кроз историју се развило више теорија вођства које помажу у разумевању различитих стилова и ефективности лидера у зависности од контекста. Једна од савремених идеја релевантних за ово истраживање јесте теорија адаптивног лидерства, која наглашава да успешан лидер мора умети да препозна промене у окружењу и да на њих флексибилно одговор (Rachmad 2022). Адаптивно лидерство је пракса мобилизације људи ради континуираног суочавања и ношења са захтевним изазовима (Heifetz–Grashow и др. 2009).

У динамичним и турбулентним условима, какви су често владали на Косову и Метохији кроз векове, адаптивност и спремност на иновације биле су кључне особине вођа. Ова теорија истиче да лидери морају имати „ширу слику“ на уму, остати смирени пред неизвесношћу и бити отворени за учење из искуства (Heifetz–Grashow и др. 2009). За лидере суочене са брзим друштвено-економским променама (било да је реч о распаду средњовековне државе, реформама у Османском царству, краткотрајној првој Југославији, транзицији из социјализма у капитализам, или дигиталној револуцији данас), способност прилагођавања била је од пресудног значаја.

Дакле, адаптивно лидерство бави се променама ради преживљања и напредовања. Нова окружења и нове идеје захтевају нове стратегије и нове способности, те лидерство које ће их мобилисати. Нове комбинације и варијације помажу у преживљавању и напредовању у изазовним околностима које им прете нестанком, назадовањем или контракцијом. Лидерство се, значи, мора борити са нормативним питањима вредности, сврхе и процеса. Адаптивност подразумева и да лидери воде своје тимове „са срцем“, да умеју да се повежу са свим релевантним факторима у окружењу, као и да су самодисциплиновани (Mamula–Perić i др. 2019).

Даље, класичне теорије вођства могу се применити на историјски контекст. На пример, Веберова типологија ауторитета разликује традиционално вођство (засновано на наслеђу и обичају), харизматично вођство (засновано на личним особинама и визији вође) и рационално-правно вођство (засновано на бирократским правилима) (Павловић 2009). Током средњег века и османског периода, елементи традиционалног вођства били су доминантни – положај економског лидера често је проистацао из породичног наслеђа или цеховске хијерархије. Међутим, многе српске пословне вође (нпр. имућни трговци добротвори) имали су и харизматичност, задобијајући углед кроз личну иницијативу и добротворства у заједници. У социјалистичком периоду формално је превладало „рационално-правно“ руковођење у оквиру планске привреде, али је истовремено партијска лојалност играла улогу, те су се за лидерске позиције често бирали кадрови са политичким утицајем.

Још један теоријски оквир од значаја јесте ситуациона теорија лидерства, према којој ефикасан стил вођења зависи од зрелости и потреба следбеника и специфичности ситуације (Стевановић 2015). У различитим историјским околностима на Косову и Метохији, успешни пословни лидери бирали су одговарајуће приступе: некада ауторитативно и заштитнички (нпр. еснафски старешина који брани интересе свог цеха пред властима), а некада демократично и колаборативно (нпр. савремени предузетник који умрежава тим стручњака глобално). Оно што је заједничко кроз све периоде јесте да су визија, иницијатива и друштвена одговорност биле цењене одлике вође. Српски пословни лидер није био само „згртач“ профита; често је деловао и као протектор заједнице, било финансирањем цркава и школа у прошлости, било стипендирањем младих талената или креирањем радних места у савремено доба.

Теоријске основе упућују на чињеницу да личност вође обликују и личне особине и друштвено окружење. Наставак рада приказаће како се та интеракција манифестовала у конкретним историјским условима на Косову и Метохији – од феудалних средина, преко империјалне управе и националне државе, до социјалистичког система и глобализоване дигиталне економије.

4. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ: АНАЛИЗЕ ЛИДЕРА ПО ПЕРИОДИМА

Средњи век (доба Немањића и еснафски системи)

Остаци тврђаве Ново Брдо, која је у XIV веку била центар рударства и трговине на Косову и Метохији (Благојевић–Медаковић 2000), сведоче да је у средњовековној српској држави (1166–1455), подручје Косова и Метохије имало је посебан економски значај због својих богатих рудника сребра, олова и других метала. Српски владари династије Немањића уложили су

напоре да развију ове ресурсе и успоставе стабилно окружење за трговину. На пример, краљ Стефан Урош II Милутин саградио је тврђаву Ново Брдо у близини рудних лежишта, а већ око 1325. године Ново Брдо се помиње као чувени рударски и трговачки центар у коме дубровачки трговци држе конзулат (Благојевић–Медаковић 2000). Ново Брдо је убрзо постало најпросперитетнији рудник у средњовековној Србији – средином 14. века имао је и ковницу новца, чији је динар изопштио из употребе већи део српског сребрњака. Приходи од ових рудника били су значајни не само за владаре, већ и за верске институције (Дероко 1950). Познато је да је кнез Лазар Хребељановић крајем XIV века одредио годишњи приход од 150 литара сребра из Новог Брда за манастир Раваница. Такве акције показују да су највиши политички лидери били и економски лидери, који су управљање економијом видели као део дужности своје владе и средство јачања државе и цркве.

Паралелно са активностима властеле, развијао се и еснафски систем (средњовековни и ранонововековни цехови занатлија и трговаца). Још у доба цара Душана (прва половина XIV века) у градовима попут Призрена бележи се постојање организованих занатских удружења. Призрен, важан трговачки град на караванском путу ка Јадрану, имао је живу колонију дубровачких и италијанских трговаца (Дероко 1950), али се и домицилно становништво истицало у трговини – документи бележе да су „и сами Призренци“ трговали са Дубровником у то време (Костић 1922). Штавише, Душанов законик и повеље спомињу еснафе у Призрену. Тако се 1348. године помиње извесни Рајко, пратомајстор (*устџабашиа*) призренских обућара (*џаниара*), што јасно указује да су занатлије биле организоване и имале своје вође (Костић 1922). Улога оваквих еснафских старешина била је вишеструка: они су бринули о квалитету производа и цени, посредовали су у споровима међу члановима и, што је врло важно, представљали интересе свог еснафа пред властима. У доба Немањића, када је правна сигурност и заштита трговаца била релативно висока (захваљујући законима попут Душановог законика, чији се препис чувао у Призрену), пословни људи су могли да напредују и стичу углед.

Личност вође у привреди средњег века често је спајала економске и друштвене улоге – властела и црквени великодостојници улагали су у трговишта и руднике, док су еснафске вође бринуле и о материјалним и о духовним потребама својих чланова (нпр. организовање прослава еснафских слава, помагање болесним мајсторима и сл.).

Пре пада средњовековне српске државе под отоманску власт (крајем XIV и средином XV века), економски лидери су се суочили са све несигурнијим окружењем. Међутим, пример тврђаве Ново Брдо, која се опирала опсади скоро две године (1440–1441), указује на то да је економски значај региона дао подстицај отпору освајачу (Благојевић–Медаковић 2000). Након коначног освајања 1455. године, многе старе елите су нестале или емигрирале, али традиција занатства и трговине није нестала – напротив, пренела се у наредни период под новим околностима.

Османски период

Након освајања од стране Османлија, Косово и Метохија постали су део огромног империјалног система који је донео другачије изазове и прилике за локалне пословне људе. У првим деценијама османске владавине (касни XV и XVI век), српско становништво и привреда претрпели су пад – хронике једва да помињу Призрен у XVI веку, што сугерише општи привредни застој (Костић 1922). Ипак, како су се успоставиле османске административне структуре и нормализовао живот, полако је дошло до опоравка трговине. Већ у XVII веку Призрен се поново помиње као „велика и знатна варош“; путописци бележе хиљаде кућа и разгранату чаршију (Костић 1922). Економски систем османског царства укључивао је цехове (еснафе) као основу градског привредног живота, а Срби, углавном као хришћанско становништво у рангу раје, деловали су унутар тог система као занатлије, ситни трговци и земљорадници.

Лидери еснафа у османском периоду били су најугледнији и најискуснији мајстори у оквиру одређене струке. Они су носили титуле попут *кейхлиџа* или *усџа-башиа*, и представљали су спону између локалне заједнице и османских власти. Њихов задатак био је да обезбеде да цех редовно плаћа намете, да се поштују прописи о квалитету и ценама, али и да штите своје чланове од прекомерног харача или притисака. Може се рећи да су, у том контексту, пословни лидери морали бити вешти преговарачи и дипломате. Прилагођавајући се статусу потчињеног народа, они су настојали да очувају занатску традицију и материјалну основу српске заједнице.

Важно је истаћи да су током османског периода српски пословни лидери често преузимали и улогу заштитника националног идентитета кроз економију. Како нису имали формалну политичку моћ, богатији трговци и занатлије су свој утицај користили за подршку цркви и образовању, што је индиректно јачало положај заједнице. У том смислу, привредна елита постаје и друштвена елита: на пример, када је обновљена Пећка патријаршија 1557. године, део финансијске помоћи долазио је управо од српских трговаца из разних крајева, који су донирали средства за цркве и манастире. Осим тога, формирају се и неформалне мреже трговаца – рецимо, српски трговци са Балкана повезивали су се са сународницима у Хабзбуршкој монархији (Војводини, Трсту, Бечу) и Русији, чиме настаје својеврсна дијаспора која улаже у локалне пројекте.

До XIX века, под утицајем Танзимат реформи (Young–Lampe 2025), положај хришћана у Османском царству почиње да се благо побољшава, што омогућава појаву прве генерације православних српских трговаца – капиталиста у градовима Косова и Метохије. Њихове личности често илуструју спој традиционалне сналажљивости и модерне предузимљивости. Један упечатљив пример прелаза у нови дух времена јесте деловање породице Игуманов из Призрена. Андрија Игуманов, богати призренски трговац с почетка 19. века, тајно је подржавао српске устанике.

Према записима, снабдевао је оружјем и муницијом чете у побуни против османске власти.¹ Овај податак сведочи да су имућни пословни људи ризиковали своју имовину (па и живот) да би помогли националне циљеве, преузимајући у одсуству државних структура улогу политичких вођа из сенке.

Сима Игуманов (1804–1882), знаменити трговац из Призрена био је велики добротвор српског народа. Он је добар пример пословног лидера XIX века чија је лична иницијатива оставила трајни друштвени траг. Као младић из сиромашне породице, успео је да изгради трговачку каријеру тргујући дуваном – најпре у родном Призрену, затим у Цариграду и Одеси – и стекао је велико богатство. Уместо да тај капитал усмери само на лично богаћење, Сима је одлучио да га уложи у опште добро: основао је 1871. године призренску богословију (Православну теолошку школу), прву те врсте у Старој Србији. Издржавање те школе, као и многих ђака који су ту стицали образовање, финансирао је управо фонд који је Игуманов завештао. Осим тога, установио је стипендије помоћу којих су бројни српски младићи са Косова одлазили на школовање у Србију током 1860-их. Утицај Симе Игуманова превазишао је оквире привреде – он је постао национални добротвор, а народ га је доживљавао као вођу који брине о будућности заједнице. Његов пример илуструје како су визионарство, филантропија и патриотска свест красиле најбоље српске пословне вође тога доба (Јањић 2008).

При крају османске владавине, српска заједница на Косову и Метохији имала је неколико истакнутих пословних фигура које су биле и великодушни ктитори. Они су разумели да економска снага мора бити стављена у службу очувања културе и образовања. Ова тенденција се у потпуности испојила након Берлинског конгреса (1878) и нарочито почетком XX века, када јача српски национални покрет у Старој Србији (како се називало Косово и околне области).

XIX и почетак XX века

У периоду 19. века и почетком 20. века долази до значајних промена у статусу Косова и Метохије, што се одражава и на природу пословног вођства. Током већег дела XIX века ова територија је и даље под османском управом, али се одвијају модернизацијски процеси и буђење националне свести. Српски трговци стичу све већи капитал, често тргујући на релацији Цариград–Солун–Београд, а део зараде усмеравају за унапређење положаја свог народа. Кулминација ових стремљења догађа се после 1912. године, када Косово и Метохија улазе у састав Краљевине Србије (касније Краљевине СХС, и Југославије). У овом распону од приближно 100 година, српски пословни лидери показали су изузетну способност прилагођавања: од османских поданика постали су актери националне привреде.

1 <https://simaigumanov.rs/sima>

Осим Игуманова, и други српски трговци у 19. веку су деловали слично. У Призрену, Пећи, Приштини и другим местима, имућнији трговци су често финансирали отварање првих српских школа, читаоница и црква. Тиме су практично преузимали улогу коју би у развијенијим друштвима имала буржоазија или грађанство – улагали су капитал у друштвени развој националне заједнице. Њихове стратегије за очување и развој привреде укључивале су прилагођавање променама у политици (користили су повластице које је донео Танзимат за немуслимане), умрежавање са трговцима из Србије и иностранства, као и оснивање задруга и банака уочи Првог светског рата. На пример, одмах након што је Косово 1912. године припало Србији, српске власти и локални привредници радили су на интеграцији овог подручја: покренуте су пољопривредне задруге, задружне кредитне установе и сличне организације ради подизања привреде која је била запуштена услед дугих ратова.

Међутим, треба поменути и другу страну медаље. У раној фази XX века неки пословни подухвати били су тесно испреплетени са политиком експанзије и колонизације. У периоду између два светска рата (1918–1941), Краљевина Југославија спроводила је аграрну реформу и колонизацију на Косову и Метохији, доводећи хиљаде српских породица из других крајева да се населе на земљишту које је одузимано од дотадашњих власника. У том процесу учествовали су и поједини српски кадрови као економски руководиоци, попут Васе Шалетића, управника Савеза аграрних задруга Јужне Србије, који је предлагао масовно исељавање Албанца уз откуп имања преко Савеза, а сам Савез постао је симбол корупције (Глигоријевић 1988). Овај пример показује да нису сви пословни лидери деловали искључиво у општем интересу. Неки су се приклонили политици дискриминације, што је дугорочно наносило штету међунационалним односима. Ипак, просвећенији део српских привредника залагао се за инклузивни развој – нпр. задругари окупљени око Српске банке у Приштини или Пољопривредне станице у Ђаковици настојали су да модернизују пољопривреду и подигну стандард свих становника, без обзира на националну припадност.

Према наводима Весне Зарковић (Зарковић 2006), Србима је у овој периоду у Приштини било забрањено да се баве појединим занатима, као што су пушкарски, берберски, кантарски, кожарски. Радили су као „ко-страри, терзије, ћурчије, јорганџије, асурџије, бојације, грнчари, зидари и фурунџије.“ Она такође упућује на чињеницу да је „занатство у Приштини имало за циљ да задовољи домаће потребе“, док је у Призрену било веома развијено (2006: 149).

Пред Други светски рат, српски пословни слој на Косову и Метохији био је релативно мали у бројчаном смислу, али поприлично утицајан. Његови припадници су комбиновали предузетнички дух с патриотизмом, верујући да економско јачање иде руку под руку са очувањем националног идентитета. Ова улога привредне елите биће прекинута ратним страдањима (1941–1945) и радикално трансформисана у наредном, социјалистичком периоду.

Социјалистички период (1945–1990)

Успоном комунистичке власти од 1945. године, привреда Косова и Метохије улази у фазу социјалистичке индустријализације и централног планирања. Укинута је приватно предузетништво већег обима, па се и појам пословног лидера променио – уместо приватних трговаца и индустријалаца, на чело економских подухвата долазе директори државних предузећа и партијски руководиоци задужени за привредни развој. Ипак, и у тим условима можемо пратити специфичну улогу српских кадрова који су водили привреду покрајине.

Кључне окоснице економије у социјалистичком Косову биле су велике индустријске организације, од којих се посебно истицао рударско-металуршки комбинат „Трепча“. Трепча, са својом мрежом рудника (Стари Трг, Бело Брдо, Кишница и др.) и топионица, израсла је током 60-их и 70-их година у економски мотор Косова (Feraud 2004). Кроз планска улагања и федералне фондове за неразвијене, изграђене су и друге фабрике – од текстилних постројења у Призрену, преко хемијске индустрије у Косовској Митровици, до прехрамбених комбината широм покрајине. На челу тих колектива налазили су се именовани директори и управни одбори. У првим деценијама после рата, значајан број руководећих позиција у привреди држали су српски кадрови, често партизански ветерани или стручњаци доведени из развијенијих делова Србије.

Током врхунца развоја, Трепча је обезбеђивала чак 70% минералног богатства Југославије и била симбол индустријализације Косова (Feraud 2004). Иако је формално припадала друштвеном сектору (дакле, није било приватних власника), у пракси се и овде искристалисала „локална привредна елита“ – састављена од директора погона, техничких инжењера, партијских функционера задужених за економију. Њихов стил вођства морао је да се уклопи у начела самоуправног социјализма: одлучивање је формално укључивало радничке савете, планирање је диктирала држава. Међутим, личност вође и даље је играла значајну улогу – способни директори били су цењени уколико су успевали да испуне план, обезбеде инвестиције и одрже социјални мир у колективу. С друге стране, етничка структура руководства постајала је све више политичко питање како је јачала аутономија покрајине.

Крај социјалистичког периода обележиле су тензије и превирања у којима је привреда играла парадоксалну улогу – с једне стране, заједнички рад у истим фабрикама требало је да зближи људе различитих народности; с друге стране, спорови око контроле ресурса и радних места постали су део ширег етничког сукоба. Тако су 80-их година масовне демонстрације Албанаца (нарочито студентски протести 1981) делом биле мотивисане и економским незадовољством и осећајем неједнакости. Српски привредни руководиоци нашли су се тада у незавидној позицији: морали су да балансирају између захтева радника албанске националности за равноправношћу и лојалности према републичким и савезним властима које су стрепеле од сепаратизма.

У социјалистичком периоду улога српског пословног вође еволуирала је од доминантног привредног управљача ка политички оспораваној позицији. Особине као што су стручност и дисциплина биле су пожељне, али се показало да без социјалне осетљивости и инклузивности вође не могу задобити ширу лојалност. Крајем 80-их година, многи српски економски лидери на Косову ставили су се отворено на страну политике која је желела чврсту контролу покрајине, чиме се њихов профил од класичних привредника претворио у политизоване менаџере, а ова промена ће утицати на наредни период.

Период после 1999. године (транзиција, савремени ИТ и дигитални предузетници)

Након рата 1999. године и доласка међународне управе (УНМИК), Косово и Метохија улазе у турбулентну транзициону фазу. За српску заједницу ово је значило драматичне промене, а велики број Срба је напустио Косово и Метохију. Они који су остали, нашли су се и у енклавама са ограниченом слободом кретања, а институционални оквири су се из основа променили.

У првим годинама после 1999. године, српске енклаве опстају економски захваљујући комбинацији помоћи (из Србије и међународних организација) и снажљивости малих предузетника. Појављују се породични бизниси – трговине, занатске радионице, пољопривредна газдинства – који пре свега покривају локалне потребе. У таквом миљеу, улога вође често је неформална: углед стичу они који успевају да обезбеде радна места за сународнике или да организују снабдевање у изолованим срединама. Примера ради, у српским срединама јужно од Ибра, поједини привредници су се специјализовали за трговину основним потроштинама између централне Србије и Косова, ризикујући личну безбедност на барикадама и контролним пунктовима – они су постали хероји свакодневице, људи од поверења заједнице.

Како је време одмицало, и економски контекст се делимично стабилизовао. Од средине 2000-их па надаље, појављује се нови талас српских пословних лидера на Косову и Метохији, али сада у битно другачијем облику: то су углавном млади, образовани предузетници који се укључују у савремене токове, посебно у области информационих технологија и дигиталне економије. Ови иновативни појединци често послују на начин који превазилази локалне ограничености. Дигитализација им омогућује да раде за глобално тржиште из својих заједница, па чак и од куће. На пример, у северној Косовској Митровици и околини формирају се ИТ стартап тимови и мреже које пружају услуге клијентима широм света путем интернета. Локални програми и организације – у сарадњи са међународним донаторима – подстичу ову појаву: израђују се стратегије за развој омладинског предузетништва и укључивање у четврту индустријску револуцију (UN-Habitat Kosovo 2019). План развоја предузетништва младих у северној Косовској Митровици из 2019. године експлицитно предвиђа

трансформацију локалне економије кроз дигитализацију и повезивање са глобалним тржиштем (UN-Habitat Kosovo 2019). Овакви напори говоре да заједница препознаје нову генерацију лидера – оне који не морају имати велико наслеђено богатство, већ знање, вештине и глобалне контакте.

Карактеристично за савремене ИТ предузетнике јесте што своје вођство заснивају на експертизи и иновативности, а мање на формалној хијерархији. Они раде у радним просторима које деле, повезани су у регионалне мреже младих иноватора и често сарађују и са косовским Албанцима и међународним партнерима, фокусирани више на заједничке интересе него на поделе. Као примере наводимо ИТ инжењера из Грачанице који развија мобилне апликације за клијенте у иностранству, или стартап тим из северне Косовске Митровице који учествује на међународним такмичењима идеја. Такви људи постају модел узора за нову генерацију – показују да се и из малих средина може постићи успех глобалног дoмета. Регионални иновациони центар Зубин Поток пружа огромну подршку развоју иновативних идеја и у оквиру свог пословног простора помаже оснивању компанија које запошљавају младе образоване људе (AAA Холинг, оснивача Антонија Кољевића, Lion eight, Владимира Добија).

Наравно, српски пословни лидери после 1999. године, суочавају се и са многим изазовима. Политичка нестабилност, нерешено питање статуса Косова, правна несигурност и отежана комуникација са већинским албанским тржиштем ограничавају развој бизниса. Ипак, управо ту долази до изражаја прилагодљивост и упорност српских пословних лидера. Многи региструју фирме у централној Србији, а послују на Косову; други налазе нише у којима могу успешно да раде (нпр. пољопривредна производња висококвалитетне хране за извоз, или развој софтвера независан од локалних прилика). Тако су стратегије очувања и развоја привреде после 1999. године морале бити инвентивне: ослањање на дијаспорске везе (многи косовски Срби у расејању инвестирају у родни крај), коришћење интернета и модерних технологија за приступ тржиштима, и удруживање кроз невладине организације и пројекте који пружају финансирање или обуку (примера ради, програми ЕУ и УН за економско оснаживање мањина).

Савремени српски лидери на Косову и Метохији све више користе дигиталне алате и комуницирају кроз мрежне системе рада – при чему вођство није више утемељено на хијерархији, већ на способности да се створи поверење, повеже тим и обезбеди визија у условима неизвесности. Као што Арсенијевић и аутори истичу у анализи лидерства у тимском раду, „вођа 21. века мора истовремено бити мотиватор, фасилитатор и посредник између људи и технологије“ (Arsenijević–Kastratović i dr. 2024: 115). Поред тога, дигитализација мења начин на који појединци перципирају ауторитет, заједницу и идентитет – што такође захтева нови приступ лидерству, заснован на уважавању разлика и сарадњи на умрежавању (Arsenijević 2022).

Важно је приметити и да су и у овом периоду пословни лидери наставили традицију друштвене одговорности. Често најбољи локални предузетници

истовремено финансирају хуманитарне активности, стипендије за ученике, културне манифестације у српским срединама на Косову и Метохији. Тиме потврђују правило да је у овдашњим условима улога привредника нераскидиво везана за опстанак заједнице. У интересу заједнице некада су грађене задужбине, цркве и школе, а данас су ИТ центри добробит заједнице, као и улагање у школе као вид јавног заговарања политике која би омогућила бољи пословни амбијент.

Сумирајући период од 1999. године до данас српски пословни лидери на КиМ пролазе можда кроз најтежи период, али успевају да се постепено трансформишу: од трговаца и занатлија до модерних, дигитално писмених предузетника интегрисаних у глобалне токове, а који раде на ратом захваћеном подручју. Њихова улога вође данас се огледа у способности да повежу своју заједницу са светом и обезбеде јој економски опстанак у сасвим новим околностима.

5. УПОРЕДНА АНАЛИЗА: ОСОБИНЕ, СТРАТЕГИЈЕ И УТИЦАЈ ПОСЛОВНИХ ВОЂА КРОЗ СВЕ ПЕРИОДЕ

Посматрајући свих пет разматраних периода у историји Косова и Метохије, могу се уочити и континуитети и промене у профилу српских пословних лидера:

• **Средњи век (доба Немањића)** – Вође у привреди су, пре свега, владари и властела, који поседују традиционални ауторитет и контролишу ресурсе (руднике, тргове). Основне стратегије су покровитељство над рударством и трговином (нпр. доводе стране рударе, издају повластице Дубровчанима). Имају врло висок утицај – краљеви одређују правила игре (нпр. Стефан Лазаревић доноси рударски законик), а властела и црква улажу у инфраструктуру и културне задужбине. Лидери имају друштвену одговорност према цркви (даровања манастирима од прихода) и поистовећују економски напредак са јачањем државе.

• **Османски период** – Пословне вође су еснафске старешине и богати трговци унутар система царства. Њих карактеришу следеће особине: прилагодљивост, посредничка улога (између раје и османских власти), често и харизма добротвора. Стратегијски су опредељени за чување занатских традиција кроз цехове, дискретно финансирање цркве и школа, повезивање са широм трговачком мрежом (Балкан, Хабзбуршка монархија) ради опстанка економије. Утицај им је у формалном смислу ограничен (нема политичку моћ), али суштински значајан за очување заједнице – еснаф брине о својим члановима, богати трговци постају заштитници народних институција. Пример је отац Симе Игуманова, Андрија, који тајно помаже устанак, што показује спремност лидера да ризикује за народ.

• **XIX и почетак XX века** – Појављује се слој националне буржоазије: српски трговци, хотелијери, банкари. Њих красе предузимљивост,

национална свест, филантропски дух. Они користе реформе (Танзимат) за ширење посла, оснивање националних институција (школе, задруге, штампарије), лобирање код српске државе и иностранства за подршку. Имају веома јак утицај на културно-просветни напредак – ови лидери су утицали на препород богословије, школства, књижевних фондација. У економском смислу, они постављају темеље модерног тржишта (увођењем новца, кредита, задруга). Уједно су често и политички активни, па њихово вођство прелази границе привреде (учествују у националним организацијама, нпр. српским одборима).

• **Социјалистички период** – Лидери су државни менаџери и директори комбината именовани унутар комунистичког система. Њихове карактеристике су: техничка и административна стручност, партијска лојалност, дисциплина. Од стратегија најчешће користе спровођење петогодишњих планова, индустријализацију руралног подручја, одржавање социјалне стабилности у колективу. У оквиру предузећа имају веома велик утицај (директор одлучује о раду хиљада људи), али ограничен ван фабрике, јер се политика води на другим нивоима. Крајем овог периода, многи лидери губе положаје услед политичких промена, што показује да им је недостајала дугорочна сигурност коју доноси шира подршка заједнице.

• **Период после 1999. године (дигитални предузетници)** – Лидери су млади предузетници и иноватори који делују у условима тржишта и глобализације, често ван великих система. Они поседују особине као што су: креативност, флексибилност, дигитална писменост, спремност на ризик у неизвесним условима. Стратешки су оријентисани ка глобалном тржишту, умрежавању преко интернета, стартап методологији (агилно управљање, иновације) и диверзификацији – неки оснивају пољопривредне задруге са модерним приступом, други ИТ хуб-ове, итд. Имају растући утицај – иако мале фирме немају моћ комбината, успешан ИТ предузетник повлачи за собом друге (ефекат узора) и може утицати на локалну економију смањујући незапосленост младих. Њихово вођство је партиципативно и засновано на знању, чешће раде у тимовима, него само на лидерским позицијама. Уједно, они су мост према свету: доприносе интеграцији српске заједнице у глобалне токове упркос политичкој изолацији. Институције препознају овај потенцијал (стратегије 4IR развоја северне Косовске Митровице (UN-Habitat Kosovo 2019), па модерни пословни лидери добијају подршку као носиоци позитивне промене. Може се рећи да је њихова друштвена улога еволуирала – од класичних добротвора ка амбасадорима заједнице у дигиталној ери.

Из ове упоредне анализе видљиво је да, упркос свим променама, одређене константне остају: српски пословни лидери на Косову и Метохији готово увек су морали бити више од пуких привредника. Били су и заштитници, преговарачи, политички представници када је требало, визионари који спајају традицију са иновацијом. Њихове стратегије прилагођавања – било ослањањем на властиту традицију (еснаф, задруга) или прихватањем нових технологија – биле су кључ опстанка у често неповољним условима. Такође, утицај на

заједницу константно је надилазио економске оквире: од средњег века, када економија финансира цркву и државу, до данас када економски успех значиостанак младих и наду у бољу будућност, па су српске пословне вође на Косову и Метохији су једна од окосница очувања идентитета и живота заједнице.

Табела 1. Компаративна анализа пословних лидера на Косову и Метохији кроз анализирани период

Период	Врста лидерства (теоријски контекст)	Особине лидера	Стратегије	Утицај
Средњи век (доба Немањића)	Традиционално вођство (Weber); адаптивно лидерство (код владара и еснафа)	Ауторитет, побожност, покровитељство	Покровитељство рударства и трговине, веза са Дубровником	Висок – креирају економске политике, финансирају цркву и државу
Османски период	Традиционално и харизматично лидерство; ситуационо вођство	Сналажљивост, дискретност, преговарачке вештине	Организовање кроз еснафе, подршка цркви и школама, умрежавање	Значајан – одржавање заједнице кроз економску самоодрживост
XIX и почетак XX века	Харизматично и рационално-правно руководство; Теорија друштвене одговорности	Предузимљивост, национална свест, филантропија	Формирање задруга, улагање у образовање, повезивање са Србијом	Веома јак – оснивање установа, подршка националном покрету
Социјалистички период	Рационално и правно руководство (Weber); Политички менаџмент	Техничка експертиза, страначка лојалност, организациона дисциплина	Планирање и управљање индустријом, очување социјалног мира	Променљив – јак у колективу, али политички зависан
После 1999. године	Трансформационо и партиципативно вођство; адаптивно и дигитално лидерство	Иновације, флексибилност, дигитална писменост	Старт-уп, Freelancing интернет бизнис, локално-глобално умрежавање	Растући – оснажују заједницу дигиталним алатима и примером

6. ЗАКЉУЧАК

Кроз истраживање потврђена је почетна хипотеза да су српски пословни лидери на Косову и Метохији заиста имали многоструку и пресудну улогу током историје. У различитим епохама – од феудалног доба, преко османске владавине и националног буђења, па кроз социјалистички период до данашње дигиталне ере – особине вођа су се прилагођавале контексту,

али њихова суштинска мисија остала је слична: очувати и унапредити економску основу српске заједнице, истовремено доприносећи њеном друштвеном и културном развоју.

У средњем веку, личност вође се испољавала кроз лик владара или цеховског старешине, који су комбиновали државничку мудрост са бригом за просперитет народа. Током османских векова, пословни лидери су деловали тише али учинковито, држећи заједницу на окупу кроз еснафе и задужбинарство. У XIX и почетком XX века вође прерастају у националне трибуне, користећи капитал за буђење националне свести и образовање – правећи тако прелаз из економије у политику и културу. У социјализму, иако спутани идеологијом, српски привредни руководиоци остају важни као чувари индустријског развоја, све док их друштвене промене нису збациле са тих позиција крајем 80-их година. Данас се нови сој лидера поново се рађа из недаћа, али технолошки предузетници показују да се традиција сналажљивости и иновативности наставља у новом руху.

Кључна заједничка црта свих ових периода јесте способност прилагођавања. Они лидери који су умели да предвиде промене и одговоре на њих флексибилно су опстајали и остављали траг. Било да је реч о трговцу који мења робу и руте када се појаве нове прилике, или о директору који мења стил руковођења са променом политичког ветра, или о инжењеру који учи нове програмерске вештине – адаптација је била услов успеха. Тиме се још једном потврђује и теоријски постулат адаптивног лидерства: организације и заједнице лакше преживљавају тешка времена када имају лидере који виде „шуму, а не само дрвеће“ и воде своју групу кроз изазове са визијом и смиреношћу.

Такође, истраживање је показало да је утицај српских пословних вођа на друштво био несразмерно већи од њиховог броја. Они су често били тачка ослоња – финансирали су школе, стипендирали генерације (попут Симе Игуманова), запошљавали стотине породица (као директори комбината), обучавали младе и уносили глобално знање у локалну средину (као савремени ИТ лидери). Због тога су уживали и углед и поверење заједнице, што је њиховом вођству дало легитимитет. Наравно, било је и контроверзних случајева (попут поменутог Шалетића). Но, генерално гледано, позитивни примјери су надвладали: пословни лидери су били мотор прогреса и бедем опстанка.

Историја српских пословних вођа на Косову и Метохији од доба Немањића до дигиталних предузетника открива сложен мозаик личности – од владара, занатлија, трговаца и банкара, до директора, инжењера и иноватора. Свака од тих личности носила је печат свог времена, али и нит заједништва – визију да економска активност служи нечем вишем од профита. Успели су да споје економско и друштвено вођство, често у врло тешким околностима, и тиме су омогућили да српска заједница на КиМ преживи турбулентне векове и дочека нове шансе у будућности. Та традиција је обавезујућа и данас: изазови постоје и даље, али постоје и људи који су спремни да буду лидери новог доба ослањајући се на искуства и особине претходника – храброст, прилагодљивост и брига за опште добро.

ЛИТЕРАТУРА

- Arsenijević 2022: Olja Arsenijević. "Changing the cultural paradigm in the Digital age". *Baština*, 56, 241–255. <https://enauka.gov.rs/handle/123456789/651509>
- Arsenijević–Kastratović et. al. 2024: Olja Arsenijević, Edita Kastratović, Istok Podbregar. "The role of the leader in teamwork". *International Review*, 3–4, 111–121. <https://doi.org/10.5937/intrev2304110A>
- Bataković 1998: Dušan Bataković. *The Kosovo Chronicles*. https://web.archive.org/web/20170802141713/http://www.kosovo.net/sk/rastko-kosovo/istorija/kosovo_migrations/mk_1.html
- Благојевић–Медаковић 2000: Милош Благојевић, Дејан Медаковић. *Историја српске државности*. Огранак САНУ, Нови Сад.
- Young–Lampe 2025: Antonia Young, John Lampe. "Kosovo: History", *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Kosovo>
- Feraud 2004: Jean Feraud. *The Trepca mine*. https://www.spathfluor.com/_open/open_us/us_or_mines/us_trepca_kosovo_mine.htm
- Heifetz–Grashow et al. 2009: Ronald Heifetz, Marty Linsky, Alexander Grashow. *The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World*. *Harvard Business*. Press: Massachusetts.
- Јањић 2008: Јован Јањић. *Задужбина Симе Андрејевића Игуманова*. Задужбина Симе Игуманова, Београд.
- Костић 1922: Коста Костић. *Наши нови њрагови на јују*. Српска књижевна задруга: Београд.
- Глигоријевић 2018: Миодраг Д. Глигоријевић. *Србска мала у Ђаковици*. Александрија: Косовска Митровица
- Mamula–Perić et al. 2019: Tatjana Mamula, Nenad Perić, Nenad Vujić. "The Contribution of Innovative Leadership Style as an Answer to Global and Business Changes". *Quality - Access to Success*, 20(170), 9–14.
- Panacomp. *Novo Brdo Fortress – Kosovo and Metohija*. <https://www.panacomp.net/novo-brdo-fortress-kosovo-metohija/#:~:text=half%20of%20the%2013th%20century%2C,Despot> Приступљено: 29. 3. 2025.
- Павловић 2009: Вукашин, Павловић. „Веберова концепција моћи“. *Годишњак ФПН*, 3(3), 9–26.
- Perić–Jevtović 2024: Nenad Perić, Ana Jevtović. "'Kosovization' of Serbian monumental culture and creation of new identities". *Baština*, 34(63), 419–434.
- Rachmad 2022: Edhie Rachmand. *Adaptive Leadership Theory*. Albacete Cuchillo Publicaciones Internacionales.
- UN-Habitat Kosovo. (2019). *NGO LINK presented Local Strategic Plan for the Development of Youth Entrepreneurship in North Mitrovica*, unhabitat-kosovo.org Приступљено: 25. 3. 2025.
- Стевановић 2015: Ана Стевановић. Теоретски аспекти лидерства и креативности. *Школа бизниса*, 1/2015. DOI 10.5937/skolbiz1-9180.
- Зарковић, 2006: Весна Зарковић. „Неки подаци за историју Приштине на почетку 20. века“. *Баштина*, 20, 135–151.
- <https://simaigumanov.rs/sima> Приступљено: 9. 4. 2025.

Olja M. ARSENIJEVIĆ
Nenad N. PERIĆ

THE PERSONALITY OF A LEADER IN THE SERBIAN
BUSINESS WORLD IN KOSOVO AND METOHİJA FROM THE
NEMANJIĆ DYNASTY TO MODERN IT ENTREPRENEURS

Summary

The personality of leaders in the Serbian business world in Kosovo and Metohija reflects the dynamic social, political, and economic changes in this region throughout history. From medieval merchants and guilds during the Nemanjić era, through entrepreneurs in the Ottoman and Yugoslav periods, to modern-day business leaders, they have played a crucial role in maintaining economic stability and preserving the identity of the Serbian community. Traditionally, business leaders in Kosovo and Metohija have not only been economic drivers but also social pillars, often connected with cultural and political structures. In the contemporary context, Serbian business leaders face challenges such as market instability, political tensions, and economic obstacles, yet they continue to contribute to the sustainability of the community through innovation, entrepreneurship, and the development of local economic initiatives. The research problem addressed in this paper is articulated through the following question: "How have the characteristics, strategies, and influence of Serbian business leaders in Kosovo and Metohija evolved throughout history in different socio-economic contexts?" The subject of the research is the analysis of the characteristics of Serbian business leaders in Kosovo and Metohija over time, focusing on their contribution to economic and social development. The objectives of this research are: 1. To examine how business leaders have adapted to political and economic changes. 2. To analyze the strategies they used to preserve and develop the economy. 3. To understand the role of business leaders in maintaining the Serbian community in Kosovo and Metohija. Their ability to adapt to changing circumstances has been essential for the economic survival of the Serbian population in the region. Various research methods were applied in the study, including: the historical method – analyzing available historical sources on merchants, industrialists, and contemporary entrepreneurs; comparative analysis – comparing business leaders from different historical periods; case studies – examining specific business leaders and their influence; and document analysis – utilizing sources such as archival records, newspaper articles, interviews, and economic reports.

Keywords: business leadership, Serbian entrepreneurs, Kosovo and Metohija, historical development, entrepreneurship, economic stability, social responsibility.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)(497.115)(0.82)

323.1:930.85(497.115)(082)

94(497.115)(082)

316.422(497.115)(082)

ЛИЧНОСТ у савременом свету : идентитет,
хетерономија и насиље : случај Косово и Метохија :
тематски зборник научних радова / [уредили и
приредили Ивана Раловић, Соња Шљивић]. - Приштина
[тј.] Лепосавић : Институт за српску културу ; Београд :
Академија за националну безбедност, ; Симферопол,
Руска Федерација : КФУ В. И. Вернадски, 2025
(Краљево : Graficolog). - 818 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 15-18: Уводна реч / Марија
Јефтимијевић Михајловић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.
- Summaries.

ISBN 978-86-82736-15-8

а) Српско питање -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Културни аспект -- Косово и
Метохија в) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 171850249